MENEMEN ÇÖMLEKÇİLİĞİNDE YENİLİKÇİ BİR İSİM: AHMET TAŞHOMCU

Erdal ÇETİNTAŞ [1]

Öz

Çömlekçilik mesleği, Anadolu'da Neolitik Dönem'den bu yana devam eden önemli bir kültür mirası ve zanaattır. Çömlek binyıllar boyunca kilin pişirilerek üretilmesi sonucunda elde edilen vazgeçilmez bir materyal olarak geniş bir kullanım alanına ve ürün yelpazesine sahiptir. Toplumların sürekli değişen ihtiyaçlarına cevap veren bu zanaat, günümüzde varlığını sürdürse de bazı bölgelerde hızla azalmaktadır. Ancak yurdumuzda çömlekçilik mesleğine gönül vermiş ve tekrar hayat bulması için uğraş veren ustalar bulunmaktadır. Bu çalışmada, çömlekçilik mesleği ile uğraşan ve farklı teknikler kullanan Ahmet Taşhomcu'nun çalışmaları hakkında bilgiler derlenmiştir. Ayrıca, çömlekçilik mesleği ve bu mesleğe gönül vermiş ustaların varlığına dikkat çekmek amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler Çömlek, Ahmet Taşhomcu, Menemen

1 Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi. Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik Bölümü, Antalya

INNOVATIVE NAME IN MENEMEN POTTERY: AHMET TAŞHOMCU

Abstract

The profession of pottery has been an important cultural heritage and craft in Anatolia since the Neolithic Period. Pottery has a wide usage area and product range as an indispensable material obtained as a result of baking and producing clay for millennia. This craft, which responds to the ever-changing needs of societies, continues to exist today, but is rapidly diminishing in some regions. However, there are craftsmen in our country who have devoted themselves to the profession of pottery and are trying to find life again. In this study, information about the works of Ahmet Taşhomcu, who deals with the potting profession and uses different techniques, is compiled. In addition, it is aimed to draw attention to the potting profession and the existence of masters who have devoted themselves to this profession.

Keywords: Pot, Ahmet Taşhomcu, Menemen

Giriş

Çömlekçilik, tarih boyunca insanların yaşamını kolaylaştıran en eski sanatlardan biridir. Çömlekçiliği meydana getiren en önemli unsur, kil ve ateştir. Anadolu toprakları da pek çok medeniyete ev sahipliği yapması sebebi ile köklü bir seramik geleneği ve çömlekçilik geçmişine sahiptir. Ne yazıktır ki, çömlekçilik mesleği son yıllarda Anadolu'da kaybolmaya yüz tutmuştur. Yaklaşık 20-30 yıl öncesine kadar Anadolu'nun hemen her ilinde çömlekçilik yapılmakta iken, şuan yalnızca belli başlı merkezlerde üretim yapılmaktadır. Ege Bölgesi çömlekçilik merkezleri açısından yakın döneme kadar oldukça hareketli bir bölge olarak bilinmektedir. Menemen de bu merkezlerdendir (Güner, 1988: 90). Menemen, İzmir'in 35 km kuzeyinde yer alan ilçesidir. Doğusu Manisa ili, batısı Foça ilçesi ve Ege Denizi, kuzeyi Aliağa ilçesi, güneyi Çiğli ilçesi ile çevrilidir. Deniz seviyesinden yüksekliği ortalama 20 m'dir. Menemen'in kuruluşu milattan önceye dayanmakla birlikte kesin bir tarih saptanmış değildir. İlçenin MÖ 1000 yıllarında Eoliyenlerle İyonyalıların hudutlarını oluşturan bugünkü Yahşelliköyü civarında kurulduğu, MÖ 263-241 yılları arasında da Asarlık köyü civarına nakledildiği söylenmektedir (yy Menemen İzmir İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü 2019). Menemen'in antik dönemini ve köklü seramik geçmişini bize aktaracak olan en önemli antik kent, Panaztepe'dir. Menemen ilçesinin 13 km batısında bulunan Panaztepe'de yapılan kazılarda bölge tarihini aydınlatacak nitelikte önemli buluntulara rastlanmıştır. 1985 yılında başlayan kazılarda, kesintilerle de olsa MÖ 3. bin yıldan Osmanlı Dönemi'ne kadar uzanan yerleşime ulaşılmıştır. Bu yerleşmeyle ilgili kanıtlar doğrultusunda, Panaztepe'nin bir ada kenti ya da yarımada olarak yerleşim gördüğü belirtilmektedir. Panaztepe, ada yerleşmesi konumu ile bir taraftan deniz, diğer taraftan da kara ticaretinin odaklandığı bir yerdedir. Ünlü Kral Yolu'nun deniz bağlantısını oluşturan Gediz Vadisi ile birlikte ele alındığında da, stratejik bir noktada yer aldığı görülmektedir. Bir taraftan Orta Anadolu üzerindeki kara ticareti, diğer taraftan da deniz yolu ile Kıta Yunanistan, Ege Adaları, Girit, Rodos, Kıbrıs, Suriye-Filistin ve Mısır gibi ülkelerle ticaret bağlantıları kurulması sağlanmış; bu ilişkiler sonucunda söz konusu bölgelerle yoğun sosyo-ekonomik ve kültürel etkileşimler gerçekleşmiştir. Panaztepe'nin güney kesiminin, Geç Tunç Çağı'nın yanı sıra Roma ve İslami Dönem'de de mezarlık olarak kullanılmış olması açısından önemlidir. Bu bölge Batı Anadolu'nun en ilginç ve büyük mezarlığını oluşturmaktadır. MÖ 14-13.yüzyıllara tarihlendirilen mezarlarda çeşitli buluntular ele geçmiştir. Pişmiş toprak kaplar, Miken kapları, cam boncuklar, çeşitli malzemeden yapılmış zengin süs eşyaları, bronz silahlar, mühürler ve silahları ile gömülen erkek bireyin kolunda insitu olarak bulunan bronz "mühür bilezik" ele geçen buluntular arasında yer almaktadır. Bu mezarlardan ele geçirilen seramik eserler arasında, altın ve gümüş kapları anımsatan pişmiş toprak kaplar yer almaktadır. Ayrıca pithos mezarlardan iki skrabenin ele geçmiş olması Mısır ile olan

yakın ilişkileri ortaya sermektedir (yy Menemen İzmir İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü 2019). Günümüzde; gerek sanayileşmenin getirdiği etki gerekse ekonomik nedenlerle çömlekçilik giderek azalmaktadır. Ancak, Menemen'de çömlekçilik gelenegi hala yaşatılmaya çalışılmaktadır. Yörede geleneksel el sanatlarımıza sahip çıkan ustalar bulunmaktadır ve bunlardan biri de Ahmet Taşhomcu'dur.

1.Ahmet Taşhomcu'nun Öz Geçmişi

1966 tarihinde Menemen'de dünyaya gelen Ahmet Taşhomcu, çömlekçilik zanaatıyla 1977 yılında 11yaşında iken tanışmıştır. O dönemin önemli ustalarından olan Ali Özoğlu'na ait olan atölyede çıraklık eğitimi almıştır. Her çırak gibi önce getir götür işleri yapmıştır. 1996 yılına kadar çeşitli atölyelerde, sırası ile küçük boy (küçükçü), orta boy (ortacı) ve büyük boy (büyükçü) tornacısı olarak çalışmıştır. Menemen çömlek geleneğinde çarkta şekillendirme işlemi yapan ustalar, sırası ile bu şekilde adlandırılmaktadır. Ustaların yetenek ve deneyimlerine göre giderek artan bir kademe ve sınıflama bulunmaktadır. Taşhomcu, 1996 yılında kendi atölyesini kurmuştur. 2001-2003 yıllarında Almanya'da Köln Gafa Fuarı'na katılmış ve kendi çalışmalarını sergilediği bir stant açmıştır. Ardından 2004 yılında, İtalya'nın Faenza kentinde düzenlenen, Faenza Dünya Çömlekçilik Yarışması'nda ikincilik almıştır (Görsel 1). Daha sonra, yurt içerisinde çalışmalarını artırarak kalıcı etkinlikler düzenlemeyi amaçlamıştır. 2004 -2006 yılları arasında Menemen'de yapılan uluslararası çömlek yarışmasını 3 yıl süre boyunca organize etmiştir. Bu çalışmalarının ardından Menemen'de bulunan atölyesini 2007 yılında Antalya'ya taşıyarak hayatına yeni bir yön vermiştir. Diğer taraftan sergi, çalıştay ve etkinliklerde yer almıştır. Eskişehir'de düzenlenen Pişmiş Toprak Sempozyumunda 2012 ve 2016 yıllarında 5 kez birincilik ödülü almıştır. 2016 -2018 yılları arasında Irak'ın Erbil kentinde çömlek üretimi yapmaya başlamıştır. Bu sürede Antalya ve Menemen'den hiç kopmamış ve sürekli yurt içi ve yurt dışında yapılan etkinliklere katılmıştır. 2017 yılında katıldığı Rusya Kültür Bakanlığının düzenlediği Novosibirsk (Sibirya) Dünya Çömlekçilik Yarışması'nda 5 dalda birincilik ve bir onur ödülü alarak ülkemizi başarıyla temsil etmiştir. Uluslararası yarışmalarda jüri üyeliği yapmıştır. 2017 yılında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından "çömlek sanatçısı" olarak onurlandırılmıştır. 2019 yılında Menemen Çömlekçiler Derneği Başkanı olarak kurduğu ekiple İtalya'da düzenlenen Mondial Tornianti 2019 Uluslararası Dünya Çömlekçilik yarışmasına katılmış. Ülkemizi başarı ile temsil etmiştir. Ekip 6 dalda madalya alarak 36 ülke arasında en çok madalya alan ülke olma başarısını göstermiştir (Habertürk, 2019).

Halen Menemen'de 2018 yılında kurduğu atölyede çalışmalarına devam etmektedir. Bir yandan Menemen Çömlekçiler Odası Başkanlığını sürdürürken bir yandan da, uluslararası düzeyde organize edilen etkinliklerde çömlekçilik sanatını tanıtmak, sevdirmek ve teşvik etmek amacı ile çalışmalar yapmaktadır.

Görsel 1. 2004 yılında, İtalya'nın Faenza kentinde düzenlenen, Faenza Dünya Çömlekçilik Yarışması'nda ikincilik ödülü almış eser.

2.Ahmet Taşhomcu'nun Kullandığı Üretim teknikleri

Menemen çömlekçiliği, yüzyıllar boyunca yerli Rum çömlekçiler tarafından Kurtuluş Savaşı yıllarına dek sürdürüle gelmiştir. Yerli Rumların savaş sonunda yöreyi terk etmeleri üzerine, Konya ve çevresinden gelen ve çömlekçilikle uğraşan aileler bu atölyeleri (ocak) özel idareden devralmış ve günümüze değin çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Böylesi köklü bir geçmişi olan Menemen çömlekçiliği; toprağın hazırlanışından, çarkla şekillendirmeden, fırınların yapısı, yakıtı ve fırınlama yöntemlerine kadar eski çağlardan bugüne hiç değişmemiştir

(Çizer, 1996: 91). Taşhomcu'da, Menemen çömlekçiliğine uzun yıllar hizmet etmesi dolayısı ile kullanılan bütün teknik ve yöntemler üzerinde çalışmıştır. Yaklaşık 40 yıl öncesinin teknik imkânları ve malzemelerinden başlayarak günümüze kadar hemen hemen bütün gelişmeleri deneyimleme ve uygulamalar yapma imkânı bulmuştur. Önceleri, ayakla çevrilen çömlekçi tornasında üretim yapmıştır. 1980'li yıllara gelindiğinde ayakla çevrilen çarklar yerini elektrikle çalışan çarklara bırakmıştır. Taşhomcu'da, bu süredeki gelişmeler doğrultusunda kendisini sürekli yenilemiştir. Çarkta şekillendirme konusunda çok başarılı olan Taşhomcu, büyük boyutlarda eserler ortaya koyma fırsatı yakalamıştır. Antalya Büyükşehir Belediyesinin isteği ile 5.40 m yüksekliğinde bir çömlek yapmıştır (Görsel 2). Daha sonra benzer çalışmaların yapılmasında öncü olmuştur (Görsel 3). Günümüzde ülke çapında torna çekme konusunda akla gelen ilk isimdir. Becerilerini arttırmak ve azalan çömlekçilik geleneğine dikkat çekmek amacı ile farklı çalışmalar gerçekleştirmiştir (Nayman, 2019b:1). İçinden su dökülmeyen testiler, çömlekten gramofonlar üretmiştir (Nayman, 2019a:1). Yine aynı amaçla elleri yerine ayak ile çömlek şekillendirme çalışmaları yapmıştır. Bu girişiminde de başarılı olmuş, görsel ve yazılı basında büyük ilgi görmüştür.

(Görsel 2) Antalya Büyükşehir Belediyesinin isteği ile 5.40 m yüksekliğinde yapmış çömlek

(Görsel 3) 3.50 m yüksekliğinde çömlek çalışması

Bilindiği gibi 2000'li yıllara kadar Menemen'de kullanılan çömlek fırınları "kara fırın" denilen ve odun yakılarak pişirim yapılan türdendir. Bugün Anadolu'da giderek azalan bu pişirim yöntemi, Taşhomcu tarafından yaklaşık 20 yıl kadar uygulanmıştır. İlkel fırın denemelerinin yanı sıra; raku, horshair (at kılı pişirim tekniği) obvara, nakedraku tekniklerinde de üretimler yapmaktadır (Görsel 4-5).

(Görsel4) Obvara tekniğinde bir eser

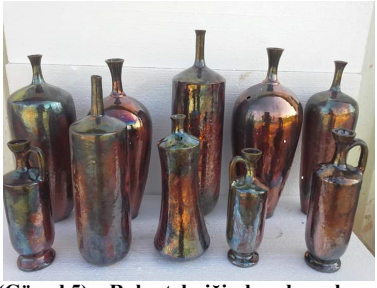

(Görsel 5) Raku tekniğinde çalışmalar

3.Ahmet Taşhomcu'nun Mesleği Üzerine Görüşleri

Ahmet Taşhomcu'ya göre, günümüzde Anadolu ve Ege Bölgesi'nde geleneksel çömlekçilik eski görkemli günlerinden çok uzaktadır. Dünyadaki gelişmeler ve ucuz iş gücünün etkisi ile dış pazardan ithal edilen ürünler seramik sektörünü etkilemiştir. Sanayi gelişmiş ve çömlekçilik sektörünün pazar payını azaltmıştır. Ahmet Taşhomcu, son yıllarda gelişmiş ülkelerde çömlekçilik ve el sanatlarına çok büyük ilgi gösterildiğine ve destek verildiğine; benzer şekilde Türkiye'de de bu çalışmaların teşvik edilmesi gerektiğine dikkati çekmektedir. Kendi başarısının temelinde, mesleğini çok severek yapmasının payı büyüktür. Benzer şekilde çömlekçilik mesleğini gençlere sevdirmek gerektiğinin altını çizmiştir. Eğitime önem verdiğini belirten Ahmet Taşhomcu, seramik sektörünün araştırmacı, gelişime açık bireylere ihtiyaç duyduğunu, kaliteli ürünler sunmanın ve marka olmanın bunlara bağlı olduğunu belirtmektedir. Diğer taraftan, Menemen'in ve ülkemizin en iyi tanıtımının sanat aracılığı ile olacağını düşünmektedir. Bir bölge dünyaya tanıtılmak isteniyorsa, sanatın bunun için en sağlıklı ve doğru yol olduğunu belirtmektedir (Korhan, 2019:41).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde seramik sektörü hızla gelişip ilerlemektedir. Ancak ülkemizde diğer el sanatları gibi çömlekçilik de unutulmaya yüz tutmuştur. Buna rağmen Ahmet Taşhomcu, ülkemiz ve Menemen çömlekçiliği adına önemli başarılara imza atmıştır. Bu başarı Menemen çömlekçiliğinin bir uzantısı olmasının yanında, daha çok kişisel başarı anlamında değerlendirilmelidir. Türkiye'de el sanatlarını yaşatma ve geliştirme üzerine çalışmalara hız verilmelidir. Yarışmalar sergiler ve sanatsal aktiviteler sistemli olarak yapılmalıdır. El sanatlarının gelişmesi ve yeniden canlanması belediyelerin ve üniversitelerin işbirliği yoluyla yeniden hayat bulacaktır. Turizm ülkemizin önem vermesi gereken bir tanıtım ve gelir kaynağıdır. Belediyeler el sanatlarının önünü açmalı. Tanıtım ve sürdürülebilirlik amaçlı bütçeler ayırmalı. Gelenekselliği kaybetmeden ve teknolojinin imkânlarından faydalanarak yeni tanıtım yöntemleri geliştirilebilir. Taşhomcu kişisel becerisi sayesinde estetik üretimler yaparak Anadolu ve menemen çömlekçiliğine yeni bir soluk getirmiştir. Bu ve benzeri çalışmaların arttırılması çömlekçiliğin ve diğer zanaatların unutulması ve yok olmasını engelleyeceği düşünülmektedir.

Kaynaklar

Çizer S., Uludinç, F. (1996). "Menemen Çömlekçiliğinin, Dünü, Bugünü, Yarını". Türk Kültüründe Menemen Sempozyumu, 8 Eylül 1995, s. 90-98.

Güner,G.(1988). Anadolu'da Yaşamakta Olan İlkel Çömlekçilik, Grafik Sanatlar Matbaacılık A.Ş, İstanbul.

Habertürk (30 temmuz 2019) Türk Çömlek Ustaları Dünya 1.'si Oldu Menemenli Çömlekçiler,İtalya'dan 6 Madalya İle Döndü.

Hande Nayman, "Cep Telefonu İçin Gramofon Yaptı", Hürriyet, 08 Ocak 2019, s. 1.

Hande Nayman, "İzmirden Külliyeye Dev Vazo", Posta, 23 Şubat 2019, s. 1.

İzmir İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR-77463/menemen.html aderesinden 4 mart 2019 tarihinde alınmıştır.

Korhan, H. (2019) "Menemen Çömlekçiliğinin Kurtuluşu Çömlek Köyde", Menemen Ticaret Odası Haber ve Ekonomi Dergisi,10, 41-42

Taşhomcu, A. (2018,19 Ekim). "Çömlekçilik Mesleği Üzerine Söyleşi ", Antalya.

Görsel Kaynakları

Görsel 1: Ahmet Taşhomcu tarafından çekilen fotoğraf, 2004

Görsel 2: Ahmet Taşhomcu tarafından çekilen fotoğraf, 2014

Görsel 3: Ahmet Taşhomcu tarafından çekilen fotoğraf, 2018

Görsel 4: Ahmet Taşhomcu tarafından çekilen fotoğraf, 2018

Görsel 5: Ahmet Taşhomcu tarafından çekilen fotoğraf, 2018